

Vuk-Tadija BARBARIĆ, Kristina ŠTRKALJ DESPOT, *Bernardinov lekcionar 1495.*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2020., 224 str.

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje objavio je novo izdanje *Bernardinova lekcionara*, koje su priredili i uredili znanstvenici Vuk-Tadija Barbarić i Kristina Štrkalj Despot. Riječ je o transkripciji te prve hrvatske datirane tiskane latinične knjige provedenoj prema suvremenim načelima. Ovim su djelom, koje je rezultat dugogodišnjega i zahtjevnoga rada, autori nastojali tekst te važne inkunabule približiti i onima koji nisu filolozi i stručni poznavatelji povijesti hrvatskoga jezika, iznijeti nove pomake u istraživanju djela iz starije hrvatske književnosti i potaknuti na njihovo daljnje istraživanje.

Vatroslav Jagić pronašao je u knjižnici u Odesi primjerak *Bernardinova lekcionara* i njegov opis objavio 1877. u časopisu *Archiv für slavische Philologie*. U svojem je radu iznio prijedlog i želju da se objavi kritičko izdanje te knjige koje će obuhvatiti i inačice drugoga izdanja iz 1543., danas poznatoga pod nazivom *Zborovčićev lekcionar*, i trećega iz 1586. poznatoga kao *Andriolićev lekcionar*. Toga se posla prihvatio Tomislav Maretić, koji je 1885. objavio prvu transkripciju *Bernardinova lekcionara* pod nazivom *Lekcionarij Bernardina Splječanina po prvom izdanju od god. 1495.* Maretić u predgovoru toga izdanja kaže da ga je priredio prema primjerku iz zadarske gimnazije, o kojemu se danas ništa ne zna, a pretpostavlja se da je nestao za vrijeme Drugoga svjetskoga rata. Za tekst 44. i 45. lista, koji su nedostajali tomu primjerku, poslužio se spomenutim primjerkom iz Odese. Maretić u bilješkama ispod osnovnoga teksta navodi inačice iz drugoga i trećega izdanja onoliko koliko je bilo moguće s obzirom na to da su primjerci kojima se Maretić služio bili poprilično oštećeni. Pretisak *Bernardinova lekcionara* objavljen je 1991., a priredio ga je Josip Bratulić na temelju sačuvanih primjeraka prvoga izdanja. Taj je pretisak poslužio kao izvornik i za ovu novu transkripciju.

Rad na novome izdanju *Bernardinova lekcionara* započeo je prije desetak godina u okviru projekta *Starohrvatski rječnik* te se velikim dijelom naslanja i na Barbarićevu knjigu *Nastajanje i jezično oblikovanje hrvatskih lekcionara*, objavljenju 2017. godine, a nastalu na temelju njegova doktorskoga rada. U njoj se autor bavi problemom geneze i jezičnoga oblikovanja hrvatskih lekcionara, koji su važan dio povijesti hrvatskoga jezika i kulture općenito. Lekcionar je knjiga koja sadržava ulomke iz *Svetoga pisma* koji se, redom određenim liturgijskom godinom, čitaju na misi. Božju je riječ narod imao priliku slušati tijekom bogoslužja i to iz tih knjiga. Međutim, u područjima u kojima se bogoslužje odvijalo na latinskome jeziku misna su čitanja narodu

bila nerazumljiva. Zbog toga se rodila potreba za prevođenjem tih tekstova na jezik razumljiv narodu. Tada se počinju pojavljivati lekcionari na narodnim jezicima, koji su imali paraliturgijsku ulogu, što znači da su se čitanja najprije čitala na latinskome jeziku, a onda tumačila na narodnome jeziku. Takvi su lekcionari kasnije bili prihvaćeni i u područjima u kojima se bogoslužje odvijalo na hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku. Najprije su se pojavili rukopisni lekcionari, a izumom tiska i tiskanjem *Bernardinova lekcionara* stvorio se temelj i ishodište za gotovo sve kasnije lekcionare, i tiskane i rukopisne.

Na početku je ovoga izdanja *Predgovor* (str. 1–5), zatim slijedi *Transkripcija* (str. 7–215) te je na samome kraju *Kazalo* (str. 216–224) u kojem su navedena biblijska čitanja. U *Predgovoru* autori ukratko navode osnovne podatke o lekcionaru, iznose razloge objavljivanja novoga izdanja, objašnjavaju načela transkripcije radi lakšega snalaženja u tekstu te na samome kraju iznose nove zaključke u istraživanju hrvatskih lekcionara, koji mogu biti podlogom za buduće istraživanje. Na kraju je *Predgovora* popis odabrane literature.

Bernardinov lekcionar imao je 104 lista tiskana goticom, crnom i crvenom bojom. Naslovna je strana izgubljena, pa se ne zna kako je lekcionar točno bio naslovljen, ali su na posljednjoj stranici sačuvani podatci o mjestu i godini tiskanja, tiskaru te priređivaču. Tiskan je 1495. godine u Veneciji, u tiskari Damjana iz Milana, a kao priređivač spominje se Bernardin Splićanin, na osnovi čega je nastao i uvriježio se naslov *Bernardinov lekcionar* ili *Lkcionar Bernardina Splićanina*. Autori novoga izdanja ističu da je važno napomenuti da se jedan na latinici tiskani molitvenik osnovano smatra starijim od *Bernardinova lekcionara*, ali mu nije sačuvana datacija. Osim toga, napominju da je utvrđivanje identiteta Bernardina Splićanina bilo problematično te da su se u literaturi iznosile razne teorije o tome tko je on mogao biti. Danas se pretpostavlja da je riječ o fra Bernardinu Splićaninu, koji se prezivao Drivodilić, a rodom je bio s Brača. Do te spoznaje došlo se kad su pronađeni zapisi o nepokretnoj imovini fra Bernardina Drivodilića među kojom je bilo 135 neuvezanih i 38 uvezanih tiskanih primjeraka toga lekcionara. Bernardina se smatra glavnim organizatorom, priređivačem ili urednikom toga izdanja.

Novo se izdanje od Maretićeva razlikuje u tome što se njegovi autori usredotočuju na tekst iz 1495., a inačice iz drugoga i trećega izdanja navode samo kod nejasnih mjesta. U bilješkama ispod teksta više se osvrću na tekst latinske *Vulgate*, koji se pojavljuje u misalima toga doba, iako dosad još nisu poznati predlošci *Bernardinova lekcionara*. Autori su, kako je već spomenuto, pripremajući transkripciju, nastojali osuvremeniti i poboljšati Maretićev rad. Brojevi se originalnih stranica u ovome izdanju navode između ravnih okomitih

crta, a uz arapski broj stoji oznaka *a* za prednju stranicu (*recto*) te *b* za stražnju (*verso*). Crvenom su bojom, kao u originalu, označene rubrike, uglavnom pisane latinskim jezikom, a ostatak je teksta u crnoj boji. Oznake biblijskih perikopa te broj lekcija i ostalih dijelova lekcionara također se navode u uglatim zagradama i to tako da se lekcije označavaju cijelim arapskim brojevima, a dijelovi koji nisu karakteristični za lekcionar na način da se nakon broja prethodne lekcije stavi točka iza koje slijedi novo obrojčanje, npr. [110.1], [110.2] itd.. Tekst je priređen prema suvremenim pravopisnim načelima, što se odnosi na pisanje velikoga i maloga slova, bilježenje interpunkcijskih znakova te sastavljeno i nesastavljeno pisanje riječi. Kratice se razrješavaju oblim zagrada, a u uglatima se nalaze rekonstruirani dijelovi riječi ili teksta. Autori ističu da se za zapis glasova /lj/ i /nj/, koji se danas bilježe kao *lj* i *nj*, rabe znakovi *ļ* i *ń* (dakle *ļubav*, a ne *ljubav*; *ńoj*, a ne *njoj*) da bi se mogli jasno razlikovati palatali od sljedova *l + j* i *n + j* (*veselje*, *anjel*).

Prvo je izdanje *Bernardinova lekcionara* izrazito utjecalo na kasniju produkciju lekcionara koji nisu bili samo puki prijepisi nego i prerade s originalnoga čakavskoga na štokavsko i kajkavsko narječje te je tako *Bernardinov lekcionar* odigrao važnu ulogu u razvoju hrvatskoga književnoga jezika i kulture. Ta nam činjenica govori o iznimnoj važnosti novoga izdanja *Bernardinova lekcionara*, koje je rezultat velikoga i iscrpnoga filološkoga rada i koje će zasigurno potaknuti brojna daljnja istraživanja.

DAJANA ČOŠIĆ

VRIJEDNI ZNANSTVENI PRINOSI O JEZIKU KNJIGA HRVATSKIH PROTESTANATA

Stumačeno pravo i razumno. Studije o jeziku knjiga hrvatskih protestanata 16. stoljeća. Ur. Tanja KUŠTOVIĆ i Mateo ŽAGAR. Hrvatska sveučilišna naklada, Adventističko teološko visoko učilište, Zagreb 2020., 846 str.

Izdanja hrvatskih protestanata tiskana u Urachu u Njemačkoj 60-ih godina 16. stoljeća predmetom su filoloških istraživanja od druge polovice 19. stoljeća. Početkom 20. stoljeća ta se istraživanja intenziviraju radom Franje Fanceva i dostižu svoj vrhunac njegovom znamenitom studijom *Jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. vijeka. Prilog historičkoj gramatici jezika hrvatskoga ili*